

การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิต

Promoting leadership according to the Mahosodbandit

Academic Articles

บทความวิชาการ

นที ชลธาร

Natee Chonlatan

สมาชิกสภาเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม

Samut Songkhram Municital Council Member

E-mail. Nateechonlatan7@gmail.com

Article history

Received: 13 November 2025/ Revised: 22 December 2025

Accepted: 23 December 2025/ Available Online: 26 December 2025

บทคัดย่อ

การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิต เป็นแนวทางการพัฒนาผู้นำที่มุ่งเน้นการใช้ปัญญา คุณธรรม และเมตตาเป็นหลักสำคัญ มโหสถบัณฑิตเป็นแบบอย่างของผู้นำผู้มีความเฉลียวฉลาด รอบรู้ และมีไหวพริบปฏิภาณ สามารถวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาได้อย่างชาญฉลาด โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตเป็นแนวทางการพัฒนาผู้นำ โดยมุ่งเน้นการใช้ปัญญาคุณธรรมและเมตตาบูรณาการเข้ากับหลักนิติศาสตร์เป็นสำคัญ การใช้หลักธรรมและเหตุผลเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจอย่างเที่ยงธรรม ด้านคุณธรรม การยึดมั่นในศีลธรรม ความซื่อสัตย์ และการเสียสละเพื่อส่วนรวม ด้านวิชาการ การแสวงหาความรู้และใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และด้านรัฐศาสตร์ การบริหารจัดการบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม มีเมตตา และมุ่งประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก การพัฒนาและส่งเสริมผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างผู้นำที่มีคุณภาพ ทั้งด้านความรู้ ความดี และความสามารถอันเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างผู้นำที่มีคุณภาพ และจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การส่งเสริม; ภาวะผู้นำ; มโหสถบัณฑิต

Abstract

The promotion of leadership based on the principles of Mahosodbandit represents a developmental approach that emphasizes wisdom, virtue, and compassion as core foundations. Mahosodbandit serves as an exemplary model of a leader endowed with intelligence, comprehensive knowledge, and keen discernment, capable of analyzing and resolving problems with ingenuity while prioritizing the common good over personal gain. This leadership approach integrates ethical wisdom and compassion with legal principles, employing moral values and rational judgment as the basis for fair decision-making. In terms of virtue, it emphasizes moral integrity, honesty, and selflessness for the benefit of society. Academically, it encourages continuous learning and the application of knowledge to creatively solve problems. Politically, it advocates for just, compassionate governance centered on public welfare. Developing and promoting leadership in accordance with the Mahosodbandit model thus provides a vital foundation for cultivating leaders of quality—characterized by knowledge, moral excellence, and capability—ultimately contributing to a virtuous and sustainably progressive society.

Keywords: Promoting; Leadership; Mahosodbandit

1. บทนำ

ภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของสังคม เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดทิศทาง การตัดสินใจ และการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิกในองค์กร หรือชุมชนให้ร่วมมือกันดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ภาวะผู้นำจึงไม่ใช่เพียงตำแหน่งทางการบริหารเท่านั้น แต่หมายถึงคุณลักษณะภายในที่แสดงออกผ่านการคิดพูดและการกระทำด้วยปัญญา คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Leadership and the Development of Moral and, 2021, p. 45) สังคมไทยปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีทำให้บทบาทของผู้นำมีความสำคัญยิ่งขึ้น ผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถในการปรับตัว ใช้เหตุผลอย่างรอบคอบ และยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ภาวะผู้นำตามแนวพุทธจึงเน้นการนำด้วยธรรม หรือ ธรรมาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการนำโดยอาศัยหลักธรรมเป็นที่ตั้งเพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความสามัคคี และความสงบสุขในสังคม (Buddhist Leadership, 2002, pp. 45-47) ดังนั้นภาวะผู้นำจึงเป็นหัวใจของการพัฒนาทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม ผู้นำที่มีคุณธรรมและปัญญาจะสามารถชี้นำสังคมให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติบ้านเมือง การปลูกฝังภาวะผู้นำจึงเป็นภารกิจสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน ทุกภาคส่วนของสังคมไทย

ในปัจจุบัน สังคมทั่วโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบและบทบาทของภาวะผู้นำในทุกระดับของสังคมไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางการเมือง ผู้นำองค์กร ผู้นำชุมชน หรือแม้แต่ผู้นำทางจิต

วิญญาน ผู้นำในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีความสามารถรอบด้าน ทั้งในด้านปัญญา คุณธรรม วิทยาศาสตร์ และความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เห็นได้ชัดในสังคมปัจจุบันคือ การขาดภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ผู้นำบางกลุ่มเน้นผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยก และความไม่ไว้วางใจในสังคม การมีผู้นำที่ดีจึงไม่ใช่เพียงผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่ต้องเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกในความถูกต้อง มีเมตตา เสียสละและนำด้วยปัญญา ซึ่งเป็นหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธที่เน้นการนำด้วยธรรมในบริบทของพระพุทธศาสนา มโหสถบัณฑิตถือเป็นแบบอย่างของผู้นำผู้มีปัญญารอบรู้และมีคุณธรรม มโหสถเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด สามารถวิเคราะห์สถานการณ์และแก้ไขปัญหาได้อย่างรอบด้าน พร้อมทั้งมีความเมตตาและเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม คุณสมบัติเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำเชิงพุทธที่เน้นการนำด้วยธรรมและปัญญา การศึกษาและประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตจึงมีความสำคัญในสังคม ยุคปัจจุบัน เพราะเป็นการพัฒนาผู้นำที่ไม่เพียงมีความสามารถทางปฏิบัติ แต่ยังมีจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรม สามารถสร้างความไว้วางใจความสามัคคีและความสงบสุขในสังคมได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นการส่งเสริมภาวะผู้นำในลักษณะนี้จึงเป็นการบ่มเพาะผู้นำที่สมบูรณ์ทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมและองค์กรอย่างมั่นคง

ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของมโหสถบัณฑิตในอรรถกถาชาดกเป็นแนวทางที่ผู้เขียนจะเป็นลักษณะของการบูรณาการใน 4 ด้าน คือ ผู้นำด้านนิเทศศาสตร์ ผู้นำด้านคุณธรรม ผู้นำด้านวิชาการ และผู้นำด้านรัฐศาสตร์ ทำความเข้าใจให้ชัดเจนในเรื่องเหล่านี้ จะทำให้เราได้เข้าใจถึงหลักภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา อันจะทำให้เราได้นำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันและองค์กรทางสังคมโดยทั่วไป เพื่อให้เกิดประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานทั้งของส่วนตนและส่วนรวม ผู้นำที่ดีต้องยึดมั่นในหลักความยุติธรรม และการตัดสินใจด้วยเหตุผล มีหลักคิดและวิธีการบริหารอย่างถูกต้องตามเหตุผลและหลักกฎหมาย มีคุณธรรมกำกับไม่ว่าจะเป็นความเมตตา ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ สุจริต และการยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ มีความรู้รอบด้านช่วยให้ตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและทันเวลา วางนโยบาย การแก้ไขวิกฤต การบริหารความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง โดยศึกษาความเป็นผู้นำมโหสถบัณฑิตก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ภาวะผู้นำของมโหสถบัณฑิตเป็นภาวะผู้นำที่ใช้องค์ความรู้และปัญญาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการบ้านเมืองโดยเน้นความยุติธรรม การแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญา และการสร้างความสุขแก่ประชาชนอย่างยั่งยืน ไม่ใช้วิธีการรุนแรงหรือความขัดแย้งในการปกครองบ้านเมือง ดังนั้นผู้เขียนจึงสนใจในหลักภาวะผู้นำตลอดถึงกระบวนการและวิธีการของมโหสถบัณฑิตที่ปรากฏในมโหสถชาดกมาช่วยส่งเสริมภาวะผู้นำทั้ง 4 ด้านดังกล่าว

2. หลักการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิต

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนสังคมและองค์กรให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การพัฒนาภาวะผู้นำจึงไม่ใช่เพียงการฝึกฝนทักษะการบริหารจัดการหรือการตัดสินใจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะคุณธรรม ปัญญา และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในบริบทของพระพุทธศาสนา มโหสถบัณฑิตถือเป็นตัวอย่างของผู้นำที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ทั้งความรู้รอบรู้ ความเฉลียวฉลาด ความเมตตา และความเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น โดยหลักการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตจึงมุ่งเน้น

การพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำให้สมดุลระหว่างความรู้และคุณธรรม การเรียนรู้แนวทางของมโหสถบัณฑิตช่วยให้ผู้นำตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา การตัดสินใจอย่างรอบคอบ การสร้างความยุติธรรมและการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่เพียงแต่สร้างผู้นำที่มีความสามารถทางปฏิบัติ แต่ยังสร้างผู้นำที่เป็นแบบอย่างแห่งความดีงามและความเมตตา โดยการศึกษาและประยุกต์ใช้หลักการเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมภาวะผู้นำรุ่นใหม่ให้สามารถนำสังคมและองค์กรไปสู่ความสงบสุข ความสามัคคีและความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน Phra Chanamet Tejadharo (Khammungkhun). (An Analytical Study of Leadership of the Bodhisattva in the Jataka Commentaries as Affected to Thai Society, 2022, pp. 128-130) ภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตจึงไม่ใช่เพียงแนวคิดทางทฤษฎี แต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคมซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความหมายของภาวะผู้นำ

คำว่า มโหสถ อ่านว่า มะ-โห-สด ประกอบด้วยคำ 2 ส่วน คือ มหา แปลว่า ยิ่งใหญ่ สูงสุด ยอดเยี่ยม อสธ หรือ โอสธ แปลว่า ยา สิ่งที่รักษา สิ่งที่แก้ไขให้หาย เครื่องเยียวยา เมื่อรวมกันจึงได้ความหมายว่า มโหสถ หมายถึง ยาอันยิ่งใหญ่ หรือผู้เป็นดุษฎีรักษาลोक สื่อถึงผู้มีปัญญาเฉียบแหลม สามารถแก้ไขปัญหา ความทุกข์ ความขัดแย้ง และความเดือดร้อนของผู้คนได้ จากคำสัมภาษณ์ Assoc. Prof. Dr. Prapan Suphasorn. (Deputy Dean of the Graduate School, 2025)

ภาวะผู้นำ เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทั้งบุคคล องค์กร และสังคมโดยรวม เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางชี้แนวทาง และสร้างแรงจูงใจให้บุคคลอื่นดำเนินงาน หรือปฏิบัติการกิจกรรมร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าใจความหมายของภาวะผู้นำจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะและคุณลักษณะของผู้นำที่มีคุณภาพ

โดยทั่วไปภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการชี้นำหรือจูงใจให้ผู้อื่นกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเต็มใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งภาวะผู้นำไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ตำแหน่งหรืออำนาจ แต่ยังรวมถึงทักษะในการสร้างแรงบันดาลใจ การตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และการประสานความร่วมมือในหมู่คณะ มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้หลายท่าน อาทิเช่น

เบิร์นส์ นักวิชาการด้านภาวะผู้นำ ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการที่ผู้นำและผู้ตามยกระดับกันและกันไปสู่ระดับจริยธรรมและแรงจูงใจที่สูงขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำมิใช่เพียงการควบคุมหรือสั่งการ แต่คือการพัฒนาและยกระดับจิตใจของทั้งผู้นำและผู้ตามร่วมกัน (Harper & Row, 1978, pp. 19-20)

ในทัศนะของ เฮอร์ซีย์และแบลนชาร์ด ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมที่บุคคลใช้เพื่อมีอิทธิพลต่อกิจกรรมของสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภาวะผู้นำ คือทักษะที่สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ (Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources, 1982, p. 83)

นอกจากนี้ ภาณุวัฒน์ ศรีสุข อธิบายว่า ภาวะผู้นำคือ ความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ กำหนดเป้าหมาย และขับเคลื่อนองค์กรไปข้างหน้า โดยใช้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการบริหารคนและทรัพยากร (Leadership and Management, 2010, pp. 21-22)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำไม่ใช่คุณลักษณะเฉพาะตัวของบางคนเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนที่มีความรับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ และมีจริยธรรมในการชี้นำผู้อื่น การส่งเสริมภาวะผู้นำจึงควรเริ่มตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เพื่อพัฒนาสังคมให้มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงภาวะผู้นำ คือ หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการดำเนินงานของทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล องค์กร ไปจนถึงระดับประเทศ เป็นทักษะที่ผสมผสานระหว่างปัญญาอารมณ์ และจริยธรรมการส่งเสริมให้คนในสังคมมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งจึงเท่ากับการพัฒนาสังคมให้มั่นคงยั่งยืนและเปี่ยมด้วยศักยภาพในการเผชิญกับความท้าทายที่เกิดขึ้นได้

2.2 คุณสมบัติของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ เป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จในทุกระดับของสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือประเทศชาติ การมีผู้นำที่มีคุณภาพสามารถชักนำกลุ่มคนให้มุ่งสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ภาวะผู้นำที่ดีไม่ได้เกิดขึ้นจากตำแหน่งหรืออำนาจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประกอบด้วย คุณสมบัติหลายประการที่ส่งผลให้ผู้นำสามารถสร้างแรงจูงใจให้มีความไว้วางใจ และนำพาผู้ตามไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน โดยมีนักวิชาการได้บอกถึงคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่ดีได้ดังนี้

1) วิสัยทัศน์ (Vision) ผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน มองเห็นภาพอนาคตและสามารถกำหนดเป้าหมายขององค์กรหรือกลุ่มได้อย่างมีเหตุผลและเป็นไปได้ วิสัยทัศน์ที่ดีจะทำให้ผู้ตามเกิดแรงบันดาลใจ และความมุ่งมั่นที่จะเดินตามอย่างมั่นใจ โดย Covey (The 7 Habits of Highly Effective People, 1990, p. 88) กล่าวว่า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์จะสามารถสร้างภาพอนาคตที่ดีกว่า และทำให้ผู้อื่นมองเห็นภาพนั้น เช่นเดียวกัน

2) ความสามารถในการสื่อสาร (Communication Skills) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพเป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำเพราะผู้นำต้องอธิบายแนวคิด ถ่ายทอดเป้าหมาย รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นจาก ผู้ตามอย่างเข้าใจและเปิดกว้าง โดย Hersey และ Blanchard (Management of Organizational Behavior: Utilizing Human, 1982, p. 101) เน้นว่า ผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถในการสื่อสารทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งในทีม

3) ความรับผิดชอบ (Responsibility) ผู้นำที่มีคุณภาพต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ไม่โยนความผิดให้ผู้อื่น และพร้อมแก้ไขสถานการณ์อย่างมีสติ ความรับผิดชอบเป็นรากฐานของความเชื่อมั่นจากผู้ตาม โดย Maxwell (The 21 Irrefutable Laws of Leadership, 2007, p. 72) กล่าวไว้ว่า ผู้นำต้องกล้ารับทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว เพราะทั้งสองเป็นผลจากการตัดสินใจของเขา

4) ความซื่อสัตย์และคุณธรรม (Integrity & Ethics) ความซื่อสัตย์และคุณธรรมเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สร้างศรัทธาและความไว้วางใจจากผู้อื่น ผู้นำที่ยึดมั่นในความถูกต้องจะเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใสโดยที่ Kouzes & Posner (The Leadership Challenge, 2002, p. 10) ชี้ว่า คุณธรรม คือหัวใจของภาวะผู้นำ เพราะไม่มีใครเต็มใจเดินตามผู้นำที่ไม่ซื่อสัตย์

5) ความสามารถในการตัดสินใจ (Decision-Making Ability) ผู้นำต้องสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว รอบคอบ และอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดย Robbins & Judge (Organizational Behavior, 2019, p. 90) ได้กล่าวว่า

ความสามารถในการตัดสินใจเป็นทักษะสำคัญในการบริหาร เพราะทุกการเปลี่ยนแปลงล้วนเริ่มต้นจากการตัดสินใจ

6) ความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ (Motivational Skills) ผู้นำที่ดีต้องสามารถกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามมีพลังในการทำงาน และมุ่งมั่นสู่เป้าหมายร่วมกัน โดยใช้ทั้งคำพูด การกระทำ และการเป็นแบบอย่าง โดย Goleman (Working with Emotional Intelligence, 1998, p. 82) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำเชิงอารมณ์ว่า ผู้นำต้องเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น เพื่อสามารถจูงใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากองค์ประกอบดังกล่าว คุณสมบัติของภาวะผู้นำไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดเท่านั้น หากแต่สามารถพัฒนาได้ผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ ผู้นำที่ดีต้องมีทั้งความรู้ ทักษะและคุณธรรมที่สมดุล เพื่อให้สามารถสร้างความเชื่อมั่นและนำพาผู้อื่นไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน การส่งเสริมคุณสมบัติเหล่านี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาองค์กรและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 หลักการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวของมโหสถบัณฑิต

มโหสถบัณฑิตถือเป็นแบบอย่างของผู้นำผู้มีความรอบรู้ปัญญาและคุณธรรมครบถ้วน การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตทั้ง 4 ด้านนี้ เป็นการบ่มเพาะผู้นำให้มีความสมดุลระหว่างความรู้ด้านกฎหมาย คุณธรรม ความรอบรู้ทางวิชาการ และความสามารถในการบริหารรัฐ ผู้นำที่มีคุณลักษณะครบถ้วนทั้ง 4 ด้านนี้จะสามารถสร้างสังคมที่สงบสุข และมีความเจริญรุ่งเรือง (2020: Journal of Buddhist Innovation Review. 1(1); 2-12)

2.3.1 หลักการส่งเสริมของมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านนิติศาสตร์

มโหสถบัณฑิตได้รับการยกย่องให้เป็นบัณฑิตผู้ทรงธรรม เพราะมีคุณสมบัติแห่งผู้นำทางนิติศาสตร์ คือ การใช้สติปัญญาในการตัดสินใจโดยไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของอคติ 4 ได้แก่ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก, โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ, ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว, และโมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง การไม่เอนเอียงด้วยอคติทั้งสี่ถือเป็นหลักพื้นฐานของธรรมาธิปไตย ซึ่งมโหสถบัณฑิตยึดถือเป็นหลักในการตัดสินใจทุกครั้ง ตัวอย่างจากอรรถกถากล่าวว่า เมื่อมีหญิงสองคนอ้างสิทธิ์ในเด็กคนหนึ่งมโหสถบัณฑิตใช้สติปัญญาและความเมตตาในการพิสูจน์ความจริง โดยใช้วิธีการเชิงเหตุผลและสังเกตพฤติกรรมของผู้หญิงทั้งสอง จนสามารถตัดสินได้อย่างยุติธรรมโดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจหรืออารมณ์ ผลการตัดสินนั้นไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงไหวพริบทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงหลักธรรมาธิปไตยที่ยึดธรรมเป็นใหญ่เหนืออำนาจส่วนบุคคล อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก Commentary on the Suttanta Pitaka, Khuddaka Nikaya, Mahanipata Jataka (Commentaries Thai Tripitaka, 2556; 16681675/357-359) การเป็นผู้นำตามแนวทางมโหสถบัณฑิต คือการมีความรู้ความเข้าใจในหลักกฎหมาย หลักธรรม และระเบียบสังคมอย่างรอบด้าน เพื่อสามารถนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในการปกครองบริหารจัดการ และตัดสินใจอย่างยุติธรรมและมีคุณธรรม การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านนิติศาสตร์จึงเน้นไปที่การพัฒนาคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญ ประการแรก คือ การรู้กฎหมายและหลักธรรม ผู้นำต้องมีความเข้าใจทั้งด้านกฎหมายบ้านเมืองและหลักธรรมทางศีลธรรม สามารถแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องและผิดพลาด และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ การมีความรู้ด้านนี้ไม่เพียงสร้างความถูกต้อง แต่ยังเป็นเกราะป้องกันความยุติธรรมในสังคม ประการที่สอง คือ การประพฤติปฏิบัติอย่างยุติธรรม ผู้นำต้องสามารถ

ตัดสินใจบนพื้นฐานของความถูกต้องและความเป็นธรรมไม่ลำเอียงหรือเอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การส่งเสริมคุณสมบัตินี้ช่วยสร้างความไว้วางใจและความเคารพในตัวผู้นำทั้งในระดับบุคคลและองค์กร และประการที่สาม คือ การส่งเสริมวินัยและความรับผิดชอบ ผู้นำควรเป็นแบบอย่างในการรักษากฎระเบียบ การปฏิบัติตามหน้าที่และการยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อสังคม หลักการส่งเสริมโมหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านนิติศาสตร์ไม่ใช่เพียงการสั่งสอนเรื่องกฎระเบียบหรือหลักกฎหมายเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสร้างคุณธรรม ทระหนักรู้ในความยุติธรรม คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้ผู้นำสามารถใช้ความรู้ในการนำพาสังคมไปสู่ความสงบเรียบร้อย

2.3.2. หลักการส่งเสริมของมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านคุณธรรม

มโหสถบัณฑิตเป็นผู้มีเมตตาธรรม มีศีล มีความซื่อสัตย์ และยึดมั่นในความเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและการบริหารงาน เช่น ตอนที่มโหสถช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน หรือการให้อภัยศัตรูที่เคยคิดร้ายต่อพระองค์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมแห่งขันติความอดทนและเมตตาความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอันเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้นำ นอกจากนี้บรรณกถายังแสดงให้เห็นว่ามโหสถบัณฑิตปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมโดยเฉพาะข้ออาชชวะ ความซื่อตรง มัททวะ ความอ่อนโยน อวิหิงสา ไม่เบียดเบียน และอภักโธระ ไมโกรธ ซึ่งเป็นธรรมที่ช่วยให้ผู้นำดำรงตนอยู่บนเส้นทางแห่งความดีงาม ไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจหรือกิเลส การยึดมั่นในคุณธรรมเหล่านี้ทำให้มโหสถบัณฑิตเป็นที่เคารพและเชื่อถือจากทั้งพระราชาและประชาชน บรรณกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก Commentary on the Suttanta Pitaka, Khuddaka Nikaya, Mahanipata Jataka (Commentaries Thai Tripitaka , 2556; 1668-1676/360-362) ผู้นำด้านคุณธรรม คือ ผู้ที่มีคุณสมบัติด้านความดีงามทางจริยธรรมสามารถเป็นตัวอย่างและเป็นแนวทางให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วยการยึดมั่นในหลักศีลธรรม ความเสียสละ และความเมตตา การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในด้านนี้จึงมุ่งเน้นให้เกิดความงดงามของจิตใจและความรับผิดชอบต่อสังคม 1) การปลูกฝังคุณธรรมส่วนบุคคล ผู้นำควรพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และความเพียรในการทำความดีเพื่อให้ตนเองเป็นแบบอย่างแก่ผู้ตาม การมีคุณธรรมที่มั่นคงช่วยให้ผู้นำสามารถเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายในชีวิตและงานบริหารได้อย่างมั่นคง 2) การส่งเสริมความเสียสละและเมตตา การเสียสละไม่ใช่เพียงการให้ทรัพยากรหรือเวลา แต่หมายถึงการวางความเห็นแก่ตัวไว้เบื้องหลังเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ผู้นำที่มีความเมตตาจะสามารถเข้าใจความทุกข์ของผู้อื่นช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและสร้างความสามัคคีในสังคม 3) การยึดหลักคุณธรรมในการตัดสินใจและการปฏิบัติหน้าที่ ผู้นำด้านคุณธรรมไม่เพียงแต่คิดถึงประโยชน์ส่วนตนแต่พิจารณาผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคมรวม การส่งเสริมคุณสมบัตินี้ทำให้การบริหารจัดการมีความยุติธรรมเกิดความไว้วางใจและลดความขัดแย้งในชุมชน เป็นการพัฒนาทั้งจิตใจและพฤติกรรมของผู้นำเพื่อให้สามารถนำสังคมไปสู่ความสงบสุข ความยุติธรรมและความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันได้

2.3.3 หลักการส่งเสริมของมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านวิชาการ

มโหสถบัณฑิตเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดตั้งแต่เยาว์วัย มีใจรักการเรียนรู้และฝึกฝนตนเอง จนแตกฉานทั้งศาสตร์ทางโลกและทางธรรมได้รับการยกย่องให้เป็นปัญญาธิปไตยบัณฑิต ผู้มีปัญญาเป็นใหญ่

เนื่องจากใช้ความรู้และสติปัญญาเพื่อประโยชน์ของแผ่นดินและประชาชนมิได้ใช้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างเช่น เมื่อครั้งที่มโหสถยังเยาว์ได้ใช้ไหวพริบในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น การวินิจฉัยข้อพิพาท การวางแผนจัดสรรทรัพยากร และการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมือง ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถด้านวิชาการในการคิดอย่างเป็นระบบมีเหตุผลและมุ่งประโยชน์ส่วนรวม หลักสำคัญของการเป็นผู้นำด้านวิชาการตามแนวมโหสถบัณฑิต คือ การแสวงหาความรู้และใช้ปัญญาเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยอรรถกถาได้กล่าวว่า มโหสถบัณฑิตเป็นผู้ใฝ่รู้ไม่สิ้นสุด ผู้ได้สติมาก มีปัญญาใช้ความรู้เพื่อป้องกันความขัดแย้งระหว่างรัฐ ช่วยพระราชากแก้ไขปัญหาด้วยวิธีที่สอดคล้องกับหลักธรรมและหลักเหตุผล อีกทั้งยังเน้นโยนิโสมนสิการหรือการพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นนักวิชาการในพุทธจริยธรรม ผู้นำเช่นนี้จึงเป็นแบบอย่างของนักปราชญ์ผู้รับใช้สังคมซึ่งเป็นอุดมคติของผู้นำทางวิชาการในแนวพระพุทธศาสนา อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก (Commentaries Thai Tripitaka , 2013; 1662-1667/352-356) ในฐานะผู้นำด้านวิชาการ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการวิเคราะห์ วิจัย และประมวลผลข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจและบริหารจัดการอย่างมีเหตุผลและมีประสิทธิภาพ ในด้านนี้เน้นการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อนำสังคมไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง 1) การเสริมสร้างความรู้และความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ผู้นำด้านวิชาการต้องมีความเข้าใจรอบด้าน สามารถวิเคราะห์ปัญหาและประเมินสถานการณ์ได้อย่างแม่นยำ ความรู้ที่มั่นคงจะช่วยให้การตัดสินใจมีเหตุผลและลดความเสี่ยงจากความผิดพลาด 2) การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และวิจารณญาณ ผู้นำต้องสามารถเชื่อมโยงข้อมูลหลายด้านเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม การคิดอย่างรอบคอบและมีวิจารณญาณช่วยให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม 3) การประยุกต์ความรู้สู่การปฏิบัติ ผู้นำด้านวิชาการไม่เพียงแต่มีความรู้เท่านั้นแต่ต้องสามารถใช้ความรู้ที่นั่นแก้ไขปัญหาวางแผน และสร้างนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านวิชาการจึงเป็นการสร้าง ความรอบรู้และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการปัญหาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล นำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างมั่นคง

2.3.4 หลักการส่งเสริมของมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านรัฐศาสตร์

มโหสถบัณฑิตเป็นผู้นำมีความสามารถรอบด้านในทางการเมือง การบริหาร และการทูตโดยมีคุณสมบัติของผู้นำที่ยึดธรรมเป็นหลัก และใช้ปัญญาแก้ปัญหาของบ้านเมืองอย่างมีเหตุผลมโหสถบัณฑิตได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาเอกของพระเจ้าวิเทโธราช แห่งกรุงมิถิลา ซึ่งในบทอรรถกถาได้แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมของรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ที่มุ่งให้ผู้นำใช้หลักธรรมในการปกครองบ้านเมือง เช่น ความยุติธรรม ความเมตตา ความซื่อสัตย์ และการเสียสละ มโหสถบัณฑิตใช้ความสามารถทางการทูตในการสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างรัฐมิให้เกิดสงคราม ใช้การเจรจาอย่างสันติและใช้สติปัญญาแก้ไขสถานการณ์ที่ซับซ้อน ตัวอย่างเช่น ตอนที่มโหสถบัณฑิตเข้าไปในนครของข้าศึกโดยล่องหนเพื่อเจรจาย่างชาญฉลาด จนสามารถรักษาชีวิตและเกียรติยศของพระราชาก็ได้ ถือเป็นแบบอย่างของผู้นำทางรัฐศาสตร์ที่กล้าหาญ มีเมตตา และยึดธรรมเหนืออำนาจ อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก Commentary on the Suttanta Pitaka, Khuddaka Nikaya, Mahanipata Jataka (Commentaries Thai Tripitaka , 2556;

1677-1685/363-367) ในฐานะผู้นำด้านรัฐศาสตร์ หมายถึงผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการบริหารจัดการ การปกครอง และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินนโยบายและตัดสินใจอย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การส่งเสริมโศกบัณฑิตด้านรัฐศาสตร์จึงเน้นการพัฒนาคุณสมบัติที่สำคัญหลายด้าน ทั้งด้านความรู้ด้านการปกครอง ความสามารถในการประสานงาน ความต้องการของประชาชน 1) การเสริมสร้างความรู้ด้านการปกครองและการบริหาร ผู้นำควรมีความเข้าใจในหลักการบริหาร การจัดการองค์กรและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสามารถวางแผนและตัดสินใจในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การพัฒนาทักษะในการสร้างความสัมพันธ์และประสานงาน ผู้นำด้านรัฐศาสตร์ต้องสามารถทำงานร่วมกับผู้คนหลากหลายกลุ่ม สร้างความร่วมมือและแก้ไขความขัดแย้งอย่างเหมาะสม การมีทักษะนี้ช่วยให้การบริหารงานเกิดความราบรื่นและสร้างความไว้วางใจในสังคม 3) การเข้าใจความต้องการของประชาชนและส่วนรวม ผู้นำควรสามารถรับฟังความคิดเห็นและประเมินผลกระทบของนโยบายต่อสังคม เพื่อให้การตัดสินใจและการบริหารงานตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง (The Mediation of Dispute in Theravada Buddhism: A Case Study of Mahosatha Jātaka, 2010, pp. 57-60) หลักการส่งเสริมโศกบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านรัฐศาสตร์จึงเป็นการพัฒนาทั้งความรู้ ความสามารถทักษะในการบริหารจัดการให้ผู้นำสามารถนำสังคมไปสู่ความสงบเรียบร้อยและการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่าในสังคม

จากการที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การส่งเสริมภาวะความเป็นผู้นำแบบโศกบัณฑิตทั้ง 4 ด้านเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างผู้นำที่เปี่ยมด้วยปัญญาและคุณธรรม ซึ่งจะนำพาสังคมไปสู่ความเจริญอย่างมั่นคงและยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล องค์กร หรือประเทศชาติ ผู้นำที่สมบูรณ์จึงต้องมีทั้งความรู้ ความดี และความสามารถในการปกครองคนได้และผู้นำที่มีคุณธรรม โศกบัณฑิตเป็นหนึ่งในปัญจมหาบัณฑิตแห่งกรุงมิถิลา ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิตผู้เปรียบพร้อมด้วยปัญญา ความกล้าหาญและความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาอันลึกซึ้ง โดยเฉพาะในบทบาทของผู้นำที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและวิสัยทัศน์ โศกบัณฑิตจึงเป็นแบบอย่างของผู้นำที่รอบด้าน ทั้งในด้านนิติศาสตร์ คุณธรรม วิชาการ และรัฐศาสตร์ ซึ่งสามารถสรุปหลักการส่งเสริมภาวะความเป็นผู้นำทั้ง 4 ด้าน

1) ด้านนิติศาสตร์ ภาวะความเป็นผู้นำในด้านนิติศาสตร์ คือ ความสามารถในการใช้หลักกฎหมายและความยุติธรรมในการบริหารบ้านเมือง โศกบัณฑิตยึดหลักของความยุติธรรม ไม่เอนเอียงเข้าข้างผู้ใดไม่ว่าจะเป็นคนร่ำรวยหรือยากจน การตัดสินใจต่าง ๆ ยึดหลักแห่งธรรมมิใช่อารมณ์หรืออคติ สิ่งนี้เป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่มีระเบียบและสันติสุข การส่งเสริมผู้นำในด้านนี้จึงต้องเน้นการศึกษาและเคารพในกฎหมาย การมีจริยธรรมในวิชาชีพและการรักษาความถูกต้องเป็นหลัก

2) ด้านคุณธรรม คุณธรรมเป็นหัวใจของผู้นำที่แท้จริง โศกบัณฑิตยึดมั่นในความซื่อสัตย์ เสียสละ มีความเมตตากรุณาและมีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวต่อสิ่งล่อใจหรือความยากลำบาก ผู้นำที่มีคุณธรรมจะสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนและเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น การส่งเสริมภาวะผู้นำด้านนี้ คือการปลูกฝังศีลธรรมตั้งแต่วัยเยาว์การอบรมด้านจริยธรรม การฝึกความอดทน และการให้คุณค่ากับความดีเหนือสิ่งอื่นใด

3) ด้านวิชาการ ภาวะความเป็นผู้นำในด้านวิชาการของมโหสถบัณฑิตแสดงให้เห็นถึงความใฝ่รู้มีสติปัญญาหลักแหลมและรู้จักนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ไม่ใช่เพียงมีความรู้แต่ต้องรู้จักใช้ความรู้อย่างชาญฉลาด ผู้นำจึงต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้งและกล้าเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ การส่งเสริมด้านนี้ คือการสร้างระบบการศึกษาเพื่อการศึกษาเพื่อการพัฒนา การเปิดโอกาสให้เรียนรู้หลากหลายแขนง และการเน้นการใช้ความรู้เพื่อพัฒนาสังคม

4) ด้านรัฐศาสตร์ มโหสถบัณฑิตมีความสามารถในการวางแผนบริหารจัดการและมีวิสัยทัศน์ในการปกครองบ้านเมืองให้มั่นคงและสงบสุข ท่านเป็นนักการทูตที่เก่งกาจ รู้จักใช้ปัญญาในการเจรจาไม่ใช้กำลังเพื่อเอาชนะแต่ใช้ปัญญาเพื่อสร้างความร่วมมือ ภาวะผู้นำด้านนี้ต้องอาศัยความสามารถในการมองภาพรวม รู้จักประสานผลประโยชน์ และยึดหลักธรรมาภิบาล การส่งเสริมด้านนี้จึงรวมถึงการฝึกฝนการเป็นผู้นำที่ดี การเรียนรู้การเมืองอย่างมีจริยธรรม และการบริหารที่มีความโปร่งใส

3. หลักการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวของมโหสถบัณฑิต

ภาวะผู้นำถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมและองค์กรให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความยั่งยืนและความเจริญก้าวหน้า มโหสถบัณฑิตซึ่งเป็นแนวทางทางพุทธศาสนาเน้นการสร้างผู้นำที่สมบูรณ์ทั้งด้านคุณธรรม ความรู้ และทักษะการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีเหตุผลและยึดมั่นในความถูกต้อง หลักการส่งเสริมเหล่านี้จึงช่วยให้เข้าใจแนวทางในการพัฒนาผู้นำที่สามารถนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุข ความยุติธรรม ความเจริญรุ่งเรืองและเป็นปกติสุข โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านนิติศาสตร์

มโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านนิติศาสตร์ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจในหลักกฎหมายระเบียบสังคมและหลักธรรม เพื่อใช้ในการบริหารจัดการและตัดสินใจอย่างยุติธรรม การส่งเสริมผู้นำด้านนิติศาสตร์จึงมุ่งเน้นการพัฒนาคุณสมบัติที่สำคัญทั้งด้านความรู้ด้านกฎหมาย การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและความรับผิดชอบต่อสังคม การเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบสังคมช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานความถูกต้องและความยุติธรรม ไม่ตกเป็นฝ่ายลำเอียงหรือถูกชักนำด้วยอารมณ์ การเข้าใจหลักธรรมและกฎหมายยังช่วยให้การแก้ไขปัญหาและ การบริหารงานเป็นไปอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับสังคม นอกจากนี้การพัฒนาคุณสมบัติด้านความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ เป็นหัวใจสำคัญของผู้นำด้านนิติศาสตร์ การที่ผู้นำยึดมั่นในหลักคุณธรรมและแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมไม่เพียงสร้างความไว้วางใจจากผู้ตาม แต่ยังเป็นแบบอย่างให้สังคมเห็นคุณค่าของความยุติธรรมและกฎหมาย การส่งเสริมทักษะในการแก้ไขปัญหาและไกล่เกลี่ยความขัดแย้งก็เป็นอีกมิติสำคัญ ผู้นำที่มีความรู้ด้านนิติศาสตร์สามารถใช้หลักกฎหมายและหลักธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของบุคคลกับส่วนรวม ทำให้การบริหารงานเกิดความราบรื่นและลดความขัดแย้งในสังคม การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านนิติศาสตร์จึงไม่เพียงแต่ให้ความรู้ด้านกฎหมาย แต่ยังเป็นการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ในความยุติธรรมคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้ผู้นำสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในการบริหารจัดการชุมชนและสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า มโหสถบัณฑิตเป็นแบบอย่างของผู้นำที่ใช้สติปัญญาและความยุติธรรมอย่างกลมกลืน ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านนิติศาสตร์ในสังคมปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม

การส่งเสริมผู้นำที่มีลักษณะเช่นนี้ไม่เพียงช่วยให้สังคมมีระบบกฎหมายที่เป็นธรรม แต่ยังสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน เป็นรากฐานของการปกครองโดยธรรมที่ยั่งยืนในระยะยาว

3.2 ด้านคุณธรรม

มโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านคุณธรรมหมายถึงผู้ที่มีคุณสมบัติด้านจริยธรรม ความดีงามและสามารถเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตด้านนี้มุ่งเน้นการสร้างจิตใจที่งดงาม ความเสียสละและความเมตตา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างภาวะผู้นำ การส่งเสริมคุณธรรมส่วนบุคคลเป็นหัวใจของการพัฒนาผู้นำต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต อดทนและเพียรพยายามในการทำมาความดี การปลูกฝังคุณสมบัติเหล่านี้ช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจและปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องเป็นที่ไว้วางใจของผู้ตาม และสามารถเป็นแบบอย่างในการสร้างสังคมที่มีความดีงาม รวมถึงการพัฒนาคุณสมบัติด้านความเมตตาและความเสียสละช่วยให้ผู้นำเข้าใจความทุกข์ของผู้อื่นสามารถช่วยเหลือและดูแลส่วนรวมอย่างจริงใจ การยึดมั่นในหลักคุณธรรมในการตัดสินใจและการบริหารงานจะช่วยลดความขัดแย้งสร้างความสมานฉันท์และส่งเสริมความสามัคคีในสังคม การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านคุณธรรมจึงเป็นการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมให้สมดุลระหว่างคุณธรรมส่วนบุคคลและความรับผิดชอบต่อสังคม การฝึกฝนคุณสมบัติเหล่านี้ไม่เพียงทำให้ผู้นำมีความเข้มแข็งทางจิตใจ แต่ยังสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามร่วมสร้างสังคมที่สงบสุขและยุติธรรม

สรุปได้ว่าเมื่อพิจารณาในบริบทสังคมปัจจุบัน การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านคุณธรรมจึงเป็นการฟื้นฟูและต่อยอดคุณค่าทางจิตใจให้แก่ผู้นำและประชาชนทั่วไป สามารถทำได้โดยการปลูกฝังคุณค่าทางจิตใจ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความเสียสละ และการให้อภัย ตลอดจนการส่งเสริมให้ผู้นำได้เรียนรู้ที่จะใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางกำกับการคิด การพูด และการกระทำเพื่อให้เกิดสังคมที่เต็มไปด้วยความดี ความจริงใจและความร่วมมือซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญของความเจริญทั้งในระดับบุคคลและสังคมโดยรวม (2024; Journal of Buddhist Innovation Review. 5(1); 41-45.)

3.3 ด้านวิชาการ

มโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านวิชาการ หมายถึงผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการวิเคราะห์ วิจัย และประมวลผลข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมผู้นำด้านวิชาการจึงมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้และความสามารถในการประยุกต์สู่การปฏิบัติ การเสริมสร้างความรอบรู้และความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ เป็นพื้นฐานสำคัญของผู้นำด้านวิชาการ การมีความรู้รอบด้านช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา วางแผนและประเมินสถานการณ์ได้อย่างแม่นยำ ลดความเสี่ยงจากความผิดพลาดและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน นอกจากนี้การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และวิจารณ์ญาณ ช่วยให้ผู้นำสามารถเชื่อมโยงข้อมูลหลายด้านประเมินทางเลือกที่เหมาะสมและตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณนี้ยังช่วยให้ผู้นำสามารถวางแผนหรือสร้างแนวทางการพัฒนาสังคม การประยุกต์ความรู้สู่การปฏิบัติก็เป็นมิติสำคัญผู้นำที่มีความสามารถด้านวิชาการสามารถนำความรู้ไปแก้ไขปัญหา วางแผนและสร้างนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การฝึกฝนคุณสมบัตินี้ช่วยให้การบริหารงานมีความเป็นระบบและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง การส่งเสริมมโหสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านวิชาการจึงเป็นการสร้าง ความรอบรู้ ความสามารถ

ในการคิดวิเคราะห์ และทักษะการประยุกต์ความรู้ให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการและพัฒนาสังคมอย่างมีเหตุผลและยังสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

สรุปได้ว่า การส่งเสริมโศสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านวิชาการ จึงเป็นการสร้างผู้นำที่มีทั้งความรู้ ความคิด สามารถใช้วิชาการอย่างมีปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้ก้าวหน้าอย่างมั่นคง ทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้นำยุคใหม่ให้สมบูรณ์ทั้งในด้านความรู้และบูรณาการด้านจิตใจ

3.4 ด้านรัฐศาสตร์

มโศสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านรัฐศาสตร์ หมายถึงผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการบริหารจัดการ การปกครองและการสร้างความสัมพันธ์ในสังคมเพื่อให้สามารถตัดสินใจ วางนโยบายและบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การส่งเสริมโศสถบัณฑิตด้านรัฐศาสตร์จึงมุ่งเน้นการพัฒนาคุณสมบัติทั้งด้านความรู้ด้านการปกครอง ความสามารถในการประสานงานและความเข้าใจความต้องการของประชาชน การเสริมสร้างความรู้ด้านการปกครองและการบริหารช่วยให้ผู้นำสามารถวางแผนจัดการงานและดำเนินนโยบายได้อย่างมีระบบและรอบคอบ การเข้าใจหลักการบริหารและกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังช่วยให้การตัดสินใจมีความถูกต้องและลดความเสี่ยงจากความขัดแย้ง อีกทั้งการพัฒนาทักษะการสร้างความสัมพันธ์และประสานงานเป็นหัวใจสำคัญของผู้นำด้านรัฐศาสตร์ ผู้นำต้องสามารถทำงานร่วมกับผู้คนหลากหลายกลุ่มสร้างความร่วมมือและแก้ไขความขัดแย้งอย่างเหมาะสม การมีทักษะนี้ช่วยให้การบริหารงานเกิดความราบรื่นและสร้างความไว้วางใจในสังคม การเข้าใจความต้องการของประชาชนและส่วนรวมช่วยให้ผู้นำสามารถประเมินผลกระทบของนโยบายและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง การส่งเสริมผู้นำด้านรัฐศาสตร์จึงมุ่งสร้างความสามารถในการบริหารจัดการและการตัดสินใจที่สมดุลระหว่างผลประโยชน์ของบุคคลและส่วนรวม การส่งเสริมโศสถบัณฑิตในฐานะผู้นำด้านรัฐศาสตร์เป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการบริหารจัดการสังคมให้ผู้นำสามารถนำพาสังคมไปสู่ความสงบเรียบร้อยเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและความอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่า

4. สรุป

การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโศสถบัณฑิตเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาของผู้นำให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรม โดยมุ่งสร้างผู้นำที่สามารถนำสังคมไปสู่ความสงบสุข ความยุติธรรมและความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน มโศสถบัณฑิตเป็นแบบอย่างของผู้นำผู้มีปัญญาเฉียบแหลมรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ มีเมตตาและเสียสละเพื่อส่วนรวม การพัฒนาและส่งเสริมผู้นำตามแนวของท่านจึงไม่เพียงเน้นทักษะการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ยังเน้นการบ่มเพาะจิตใจให้เต็มไปด้วยคุณธรรมและความรับผิดชอบ หลักการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโศสถบัณฑิตประกอบด้วย 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านนิติศาสตร์ ด้านคุณธรรม ด้านวิชาการ และด้านรัฐศาสตร์ ซึ่งสะท้อนถึงความรอบด้านของผู้นำที่ดี ผู้นำด้านนิติศาสตร์ต้องยึดมั่นในหลักกฎหมายและความยุติธรรม ด้านคุณธรรมเน้นความซื่อสัตย์ เมตตา และการเสียสละ ด้านวิชาการเน้นการคิดวิเคราะห์และการใช้ความรู้แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ส่วนด้านรัฐศาสตร์มุ่งพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการ การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชน และการดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโศสถบัณฑิตเป็นการหลอมรวมระหว่างปัญญาและคุณธรรม เพื่อสร้างผู้นำที่ไม่เพียงมีความสามารถในการบริหารแต่ยังมีจิตสำนึกแห่งความดีงามและ

ความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้นำในแนวทางนี้จึงเป็นผู้นำที่แท้จริงและสามารถนำพาชุมชนหรือประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าสืบไป อีกทั้งผู้เขียนยังได้สรุปการส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิตออกมาเป็นแผนผังเชิงความคิดดังนี้

รูปแบบองค์ความรู้ ภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิต

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำตามแนวมโหสถบัณฑิต: ที่มาโดยผู้เขียนบทความ

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ :

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *ภาวะผู้นำเชิงพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2564). *ภาวะผู้นำและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภาณุวัฒน์ ศรีสุข. (2553). *ภาวะผู้นำและการบริหารจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2534). *ทศวรรษในพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสาร :

- พระชัชวาลย์ อนุโลม (อนันตกลิน). (มกราคม – มิถุนายน 2564). หลักการปกครองตามแนวพุทธศาสตร์. *วารสารพุทธนวัตกรรมการปริวรรต*. 5(1); 57-60.
- นิธิวรรณ กระจำนถนมาตร. (กรกฎาคม – ธันวาคม 2563). ถอดรหัสคติธรรมผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องมโหสถชาดก ในพระอุโบสถวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร *วารสารพุทธนวัตกรรมการปริวรรต*. 1(1); 2-12.

วิทยานิพนธ์ :

- พระชนาเมธ เตชธโร (คำมุงคุณ). (2565). *ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ว่าที่เรือตรี ปกรณ์ ศรีปลาด. (2553). *การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธานุศาสนเถรวาท : กรณีศึกษามโหสถชาดก*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สัมภาษณ์:

- รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภขร. รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย. (วันที่สัมภาษณ์ 28 ตุลาคม 2566)

Reference:

Books:

Burns, J. M. Leadership. (1978). *Harper & Row*. New York, USA. Harper & Row.

Covey, S. R. (1990). *The 7 Habits of Highly Effective People*. New York USA : Free Press.

Goleman, D. (1998). *Working with Emotional Intelligence*. USA: Bantam Books.

Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. (1991). *The Ten Perfections (Paramis) in Theravāda Buddhism*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press.

Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1982). *Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources Englewood Cliffs*. New Jersey USA: Prentice Hall.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2002). *The Leadership Challenge*. San Francisco, USA: Jossey-Bass.

Phanuwat Srisuk. (2010). *Leadership and Management*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (2002). *Buddhist Leadership*. Bangkok: Buddhadhamma Foundation Publishing House.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2021). *Leadership and the Development of Moral and Ethical Values of Executives*. Nakhon Pathom: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya*. Bangkok: MCU Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (2013). *Commentaries Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya*. Bangkok: MCU Press.

Maxwell, J. C. (2007). *The 21 Irrefutable Laws of Leadership*. Nashville. Tennessee USA: Thomas Nelson.

Office of the National Economic and Social Development Board. (2006). *The 9th National Economic and Social Development Plan, B.E. 2545–2549 (2002–2006)*. Bangkok: Kurusapa Ladprao Press.

Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2019). *Organizational Behavior*. Hoboken New Jersey USA: Pearson.

Journal :

Sretthapong Srilert. (January – April 2024). The Development of Moral and Ethics of Personnel in the Seretariat of the House of Representatives Base on Buddhist Integration. *Journal of Buddhist Innovation Review*. 5(1); 57-60.

Nitiwan Krajangkhanthamat. (July – December 2022). Decoding Buddhist Moral Teachings through the Mural Paintings of the Mahosadha Jātaka in the Ordination Hall of Wat

Suwannaram Ratchaworawihan. *Journal of Buddhist Innovation Review*. 1(1); 2-12.

Thesis:

Phra Chanamet Tejadharo (Khammungkhun). (2022). An Analytical Study of Leadership of the Bodhisattva in the Jataka Commentaries as Affected to Thai Society. *Doctor of Philosophy A Dissertation in Buddhist Studies* Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Pakorn Sriplad. (2010). The Mediation of Dispute in Theravada Buddhism: A Case Study of Mahosatha Jātaka. *Master of Arts Thesis in Buddhist Studies* Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Interview:

Assoc. Prof. Dr. Prapan Suphasorn. Deputy Dean of the Graduate School. (Interviewed 28 October 2025)